

Hungarian Academy of Sciences
Centre for Social Sciences
Institute for Minority Studies

A PDF fájlok elektronikusan kereshetőek.

A dokumentum használatával elfogadom az
[Europeana felhasználói szabályzatát](#).

MELEGH ATTILA

Bevezetés

Az amerikai magyarok történeti, társadalomtörténeti és szociológiai kutatásában mind ez idáig a közösségek és az egyének számára „külsődleges” „nagy társadalmi folyamatok” kutatása dominált.² Meg-megújuló kísérletek történtek a ki- és bevándorlás számbeli alakulásának feltérképezésére, az eltérő bevándorlási hullámok és generációk karakterisztikus társadalmi, kulturális és gazdasági jegyeinek, a kivándorlás társadalmi, földrajzi mechanizmusainak feltárására, a közösségi intézmények (sajtó, egyház) történetének leírására, a kollektív identitás, a nemzeti tudat belső szerkezetének elemzésére, de alig esett szó az egyéni élettörténetekről és identitásokról, azok csak nagyobb folyamatok részeként kerültek tárgyalásra. Ez annál is furcsább, mivel Amerika a „korlátlan egyéni lehetőségek” hazájaként épült be közgondolkodásunkba. Ezen a képen még az sem változtat, hogy minduntalan találunk hivatkozásokat a nagy sikereket elért magyarokra a polgárháború katonatisztjeitől Gábor Zsazsán keresztül Soros Györgyig. Ekkor is azonban az mozgatja a tárgyalási kísérleteket, hogy ezek az illusztris egyének miképpen járultak hozzá a kinti magyarság „összteljesítményéhez”, mennyiben ellensúlyozták a magyarság „tévesztését”, mennyit korrigáltak a magyarság — mint jelentéktelen kis nemzet — képzetén. Az egyéni élettörténetek kollektív szinten megfogalmazott érvek alátámasztásaként szerepeltek és szerepelnek. Másképpen megfogalmazva: az egyéni élettörténetek, az egyéni életutak mint társadalmi szerkezetet, folyamatokat képező személyes kulturális konstrukciók nem váltak vizsgálendő jelenséggé.³ Az általam elkezdett kutatás ezen kíván változtatni, amikor arra keresi a választ, hogy migránsok és migráns szülők leszármazottai milyen életutakat jártak be, és miképpen próbálják interjúk során megszerkeszteni élettörténetüket, és ez alapján mivel egészíthetjük ki a — mondjuk így — hagyományosabb kutatásokat. A kutatás végső célja, hogy ezeket az élettörténeteket, életutakat összehasonlítsam ugyanazon magyarországi mikroközösségből származó, de itthon maradt egyének élettörténetével, és így próbáljam feltárni a nagyobb társadalmi és politikai események, a vándorlás és az egyéni, családi élettörténetek összefüggéseit.

¹ A kutatás 1997. tavaszán folyt az Egyesült Államokban. Ezúton szeretnék köszönetet mondani az Aktív Társadalom Alapítvány (ATA) kezdeti támogatásért. Ugyancsak rendkívül hálás vagyok Kovács Évának, aki a módszertanba bevezetett, és a kutatást megjegyzéseivel végig segítette. Ugyancsak köszönet jár Tóth Péter cartereti református lelkésznek, valamint Kovács Pál református lelkésznek és feleségének, akik sokat segítettek interjúalanyok felkutatásában. Természetesen nagyon köszönöm az interjúalanyoknak, hogy rendelkezésemre álltak, és önzetlenül megosztották velem életük történetét. Nevüket és az általuk említett helyszíneket a közölt biográfiákban és vándorlástörténetekben megváltoztattam, hiszen mindenkinek a személyes élete védelmet és tiszteletet érdemel. A vándorlástörténetek szövegét stilisztikai és nyelvtani szempontból nem javítottuk.

² Többek között lásd *Fejős Zoltán*: A chicagói magyarok két nemzedéke, 1890—1940: Az etnikai örökség megőrzése és változása. Budapest, Közép-Európa Intézet, 1993.;

Puskás Julianna: Kivándorló magyarok az Egyesült Államokban, 1880—1940. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1982.

³ Ebből a szempontból fontos kivétel: *Albert Tezla* (válogatta, szerkesztette): „Valahol túl meseországban...”. Az amerikai magyarok, 1895—1920. Budapest, Európa Kiadó, 1987.;

Dojcsák Győző: Amerikai magyar történetek. Budapest, Ifjúsági Lap- és Könyvkiadó, 1985.

A kutatás egyelőre a kezdeti fázisában van, így az eredmények inkább csak segítik a további kérdések megfogalmazását. Eddig 12 élettörténet-interjú sikerült első szinten feldolgozni. E szám egy statisztikai szemmel vizsgálódó kutató számára nem elfogadható, számomra is — mint aki szintén főképp kvantitatív módszerekkel dolgozik — nagy problémát jelentett. Nem is így terveztem a kutatást. Az volt a szándékom, hogy egyéves amerikai tartózkodásom alatt széles körű adatbázist hozok létre, és abból veszek mintát. Intézményi háttér nélkül egy református lelkész ismerősömet kértem meg arra, hogy osszon ki egy rövid kérdőívet a lelkészek körében, és a különböző gyülekezetekből gyűjtsön össze válaszokat. Két hónapi köröztetés után egyetlen választ sem kaptam, ami jól jelzi a kinti egyházi gyülekezetek állapotát, illetve a magyarországi adománykérőktől való félelmet. Így a kiválasztás alapja az volt, hogy kit lehet rábírní interjúadásra a közvetlen környezetemen kívül.

E módszertani problémák után bárki kifogásolhatja az interjúk véletlenszerűségét. Két szempontot azonban megfontolásra ajánlok. Egyrészt ezek az interjúk lefedik a huszadik századi bevándorló generációkat, másrészt pedig szerkezetét tekintve bármely interjú hozzásegíthet érvényes kérdések és következtetések megfogalmazására. Céлом tehát nem a nagy történetek tesztelése, hanem annak kutatása, hogy az egyének különféle kulturális minták (migránsokról lévén szó, legalább kettő ilyen minta van) alapján miképpen próbálják bemutatni magukat emigráns mivoltukban, magyar származású amerikaiakként; továbbá hogy az adott társadalmi folyamatok — mostani elemzésünk szempontjából a vándorlás társadalmi folyamata — miképpen rekonstruálhatók egyéni élettörténetek és életutak szintjén.⁴

Az interjúkészítés technikája is jelentősen eltér a bevett módszerektől. Nem szociológiai a módszer, mert nem interjúterv alapján zajlik a beszélgetés; nem antropológiai és nem néprajzi, mert nem adatközlőként fogjuk fel az alanyokat; nem oral history típusú, mert az alanyoktól nem azt várjuk, hogy írásban nem dokumentálható eseményekről tudósítsanak; s végül nem pszichológiai, mert ezen tudomány eredményei sem számítanak kiindulópontnak. Összefoglalóan: nem élünk külsődleges analitikus szempontokkal, megmaradunk az interjúalany által felkínált tematikus és időbeli mezőkben. Egyetlen „kérdést” kaptak: meséljék el életük történetét. Ezt követte a főnarratíva, majd pedig a közben feljegyzett témák alapján tértünk csak vissza egyes pontokra (például: „Manhattanben gazdasági tanfolyamot végzett, mesélne egy kicsit bővebben erről?”). Mindig visszaugrunk a felkínált első témára, sorozatokat alkotva ezáltal. Ez azért fontos, mert az alany fejében nyíltan vagy burkoltan meglévő szerkezetre vagyunk kíváncsiak. Ezeket a szövegeket lehet aztán elemezni biográfiai szempontból, tematikus sorrend szempontjából (az elbeszélte élettörténet mezőelemzése), a teljes életút szempontjából, majd pedig össze lehet vetni ezeket.⁵ Mi ezeken a szinteken konfrontálódunk az interjúszövegekkel (mi és az interjú helyzet is fontosak vagyunk).

Az alábbiakban a főnarratívák biográfiai elemzéséből levonható elsődleges következtetéseket ismertetem. Mielőtt azonban ebbe belekezdenék, szeretnék visszaalni a kisebbség-kutatásokra, tehát külsődlegesen elemezném az interjúkat.

⁴ A módszerről lásd többek között: *Gabriele Rosenthal*: May 8th, 1945: The Biographical Meaning of a Historical Event. *IJOH*, November 1989. Vol. 10. No. 3.;

Gabriele Rosenthal: Élettörténet-rekonstrukció. A történetalkotás szelekciós alapelvei narratív életrajzi interjúk során. Nyersfordítás;

Fritz Schütze: A narratív interjú technikája az interakciós mezőkutatásokban — a helyi hatalmi struktúrák vizsgálatának példáján. Nyersfordítás.

⁵ A módszer alapján életúton (life history) a megélt életet, élettörténeteken (life story) az elbeszélte, a jelen perspektívájából előadott történetet értjük. E két szint együttesen van jelen az interjúban, azokat mi választjuk szét az elemzés során. Az első elemzését nevezzük genetikus elemzésnek, a másodikat tematikus mezőelemzésnek. Lásd *Rosenthal*: Élettörténet-rekonstrukció.

Három olyan interjú van, amelyet emigráns szülők gyermekeivel készítettem, és a vándorlás a századforduló körül zajlott le (az ún. első hullámban). Egy interjú emigráns zsidó szülők gyermekével készült (30-as évek). Kettő a háború után menekülő dp-től (displaced person) (ún. második hullám), öt '56-os menekültől származik (ún. harmadik hullám); két interjúalany pedig később vándorolt ki.

Az interjúk — ha nem is minden pontban, de — megfelelnek az eddigi kutatások által feltárt eredményeknek. Az elsőhullámbeli vándorlásról tudósító interjúalanyok (1—3. biográfiák) nem mind alacsony származású szülők gyermekei. Az egyik édesapja építési vállalkozó volt Salgótarján mellett, a másiké Tiszabezdéden földtulajdonos. A harmadik esetben a származás ismeretlen (3. biográfia), de sejthetőleg a bevándorló szülők alacsonyabb származásúak, mint az előbbi esetekben. A háború idején Franciaországból Amerikába menekült zsidó család polgári mivoltát le- származottaikban is megőrzi (12. biográfia). A dp-k (4. és 8. biográfia) katonatisztek, a Horthy-rendszerhez erősen kötődő személyek, akik deklasszáción mentek keresztül erős nemzeti kötődésüket fenntartva. Egyikük szakácsként, sofőrként biztosította megélhetését, majd pedig mind-össze egy titkári állást szerzett a magyar református egyházon belül; a másiknál az amerikai történet homályban marad, de özvegyasszonyként valószínűleg mindvégig a gyerekeire volt utalva. Az '56-osok (5., 7., 10., 11. és 13. biográfia) fiatalon, néha gyerekként vándoroltak ki, jobbára eltávolodtak a politikától, és több-kevesebb sikerrel szakmai pályát jártak végig. Egyikük paraszti származását elhagyva villanyszerelő szakmunkás lett; másikuk röntgentechnikus; a harmadik mérnök az IBM-nél, és egyetemi állást is szerzett; a negyedik egyetemi tanulmányok után vállalkozóként futott be karriert. A később bevándoroltak életútjai nehezen tipizálhatóak (6. és 9. biográfia).

Ugyancsak fontos, hogy igazolódnak a migráció mechanizmusára vonatkozó társadalom-történeti hipotézisek. Állandó referencia van korábbi, néha több generációval korábbi migrációra, más migráns rokonok segítő tevékenységére (nagynénik, testvérek stb.). A migráció tehát nem egyedi döntés abban az értelemben, hogy előfeltétel valamilyen migrációs eszköz- és mintatár. Azonban ez nem jelentheti azt, hogy az egyéni életutakat, élettörténeteket nem kellene megfejteni a migráció megértése szempontjából. Úgy gondolom, hogy a kép csak akkor lehet teljes, ha együttesen tartjuk szem előtt, illetve konfrontáljuk a viszonylag absztrakt szinten megfogalmazott társadalomtörténeti, szociológiai hipotéziseket, valamint az egyéni élettörténeteket és életutakat, amelyek megadják a migráció biográfiai jelentőségét, helyét — finomítva a „külsődleges” szerkezeti hipotéziseket.

Az elbeszélt élettörténetek és a biográfiai elemzés

Az egyes interjúk alapján véve két részre oszthatóak. Az első rész az, amelynek során a feltett főkérdésre, hogy mesélje el az élete történetét, az interjúalany hosszabb-rövidebb ideig folyamatosan beszél, mintegy előadva az adott időpillanatban az interjú helyzettől függően élete „történetét”. Ezt nevezzük fő- vagy elsődleges narratívának. A második részben az általa kínált témákra visszaugorva már „irányítottan” mesél. Az első résznek megvan az az előnye, hogy teljes élettörténetet kérdezzünk témamegjelölés nélkül, így külön elemzési szempont lehet, hogy mennyiben és milyen módon ágyazza be az interjúalany a számunkra érdekes kérdést. Az alábbiakban a fenti szempont figyelembevételével csak az elsődleges történetet elemezzük, tudva azt persze, hogy ezáltal elemzésünk még nem teljes. További megszorítás, hogy az alábbiakban csak a biográfiailag értelmezhető adatokat elemezzük kronologikus sorrendben (ezt már mi állítjuk elő), és elmarad a mezőelemzésen túlmenően a teljes életút rekonstrukciója (tehát a visszatérések során felemlített események, történések beillesztése a teljes életpályába). Ezt az elemzést kiegészítettük a vándorlástörténet részletesebb elemzésével, hogy így értelmezni tudjuk a migrációs

esemény és történet összefüggését a biográfiai életúttal. Ezen megkötések ellenére az elemzés kielégítő eredményekkel szolgál. Nézzük tehát a főnarrációk biográfiai elemzését. Mi mozgatja az adott egyének tényleges életútját? Hogyan függ össze a vándorlás és a vándorlástörténet az életúttal?

Az elsődleges narrációk főbb jellemzői

A főnarrációk hosszúsága és jellege igen változatos. Hosszúság tekintetében 8 biográfiailag értelmezhető adattól 47-ig terjednek a főnarrációk. A leggyakoribb a 25-30 adat, amely maga is kulturális mintát mutat, hiszen ennyi adatban tartják lefedettnek életük történetét (születés, szülők, munkahely, családi események gyakran háttérbe szorulnak; a férfiak általában elfelejtik feleségüket és gyerekeiket; jobbára adatolt a kivándorlás és a munkahelyek). Hangsúlyoznám azonban, hogy — szemben a statisztikai megközelítéssel — nem beszélhetünk átlagos életutakról, ugyanis az életutak biográfiai szinten is jelentősen eltérnek.

A főnarrációk jellege is igen eltérő. Találunk olyat, amely hivatalos önéletrajzként is kevésnek tűnik, találunk gazdagon illusztrált, ide-oda ugró történetekkel átszőtt mesélést, és nyilvánosság előtt is vállalható kerek, értelmezett biográfiát. Mint sejthető, a férfiak beszédmódja szikárabb, a nőké aprólékosabb, és ők szívesen kalandoznak el életük „apró-cseprő” eseményeiben. Elemzési szempontunkból azonban még a legszükszavúbb élettörténetek is kalandregénynek tűnnek.

Általános szerkezeti különbségek

Az elsődleges narrációk biográfiáiban a legfontosabb szerkesztési különbség a kintszületettek és a ténylegesen migráns egyének között figyelhető meg. Míg a kintszületettek hosszas (gyakran fél élettörténetet kitevő) származási előtörténettel élnek (1. és 2. biográfia), és történetükben állandó referenciapont a migráns szülői pár, addig a migránsok (4—13. biográfia) a migrációt adatolják hosszan, néha napi részletességgel, ami jól jelzi, hogy azt fordulópontnak tekintik, ekkor kezdődik el életük kulturális újraértelmezése. Ez azonban az esetek nagy többségében ahhoz vezet, hogy vagy a magyarországi történet vész el teljesen, vagy az amerikai. Jellemző, hogy az egyik interjúalany mesélése során az amerikai megérkezéssel zár, és azt mondja: „Ez röviden az élet”. Csak kisebb unszólásra hajlandó élete következő 46 (!) évéről beszámolót adni (4. biográfia és vándorlástörténet). Ugyancsak jól jelzi az összeillesztési problémákat az az interjúalany, aki elbeszélte élettörténete során viszonylag folyamatosan eljut az amerikai kivándorlás utáni évekig, aztán visszatér a magyarországi történethez, majd a kettőt egy mániás depressziós betegség („emigráns betegség”) leírásával zárja (6. biográfia). Valódi életútja kudarc, stratégiái nem működtek, nem tud integrált élettörténettel előállni.

Patologikus esetekben csak a vándorlás a történet. Egy idős özvegyasszony (8. biográfia) élete történeteként lényegében csak a második világháború utáni vándorlás viszonyosságait mondja el, és szinte elvesz mind a korábbi, mind a későbbi történet. 30-40 évnyi időszakokról nem tudósít.

Ugyancsak a vándorlás megrázó mivoltát jelzi a második legrövidebb narráció. Tófalusi Emma (9. biográfia), aki 1986-ban vándorolt ki családgyegetés céljából (ami végül nem sikerült), körülbelül nyolcvan évről csak öt biográfiailag értelmezhető eseményt tud felidézni. Számára személyes és kulturális szempontból trauma a kivándorlás, 80 év azonossága vész el. Nincs ön bemutatás, biográfiai szempontból szinte néma marad.

Vannak természetesen sikeres kulturális váltások is. Zilahy Károly életútja (10. biográfia) egy politikai menekülté, akinek pályáját az ötvenes évek politikai diszkriminációja elől való menekülés mozgatja. Nála viszonylag részletes amerikai történetet találunk, amely beteljesíti az

egyen várakozásait. A mesélés során nincs visszatérés a magyar történetbe. Stratégiája kulturálisan is visszaigazolt, amiről utolsó mondata is árulkodik: „Amerika jó volt hozzám, igyekszek ebből visszaadni”. Ebből a szempontból ugyancsak sikeresnek mondható Határ József migrációja, aki vállalkozói ambícióit élhette ki Amerikában, ahova mindig is vágyott (11. biográfia).

A fenti életutak egy nagy vándorlást, a Magyarországról az Egyesült Államokba való emigrációt tartalmaztak. Ezért is lehetett az megrázó. Vannak azonban életutak, amelyeknél nem egy migrációs esemény van, hanem annak egész sorozata, sőt néhol az életút nem más, mint állandó vándorlás földrajzi és kulturális értelemben. Erre példa Helen Kemal. Párizsba emigrált zsidó szülők, keresztény gyermek, török férj, francia anyanyelv, vándorlás Párizsból New Yorkba, New Yorkból Franciaországba, Tajvanra, onnan vissza. Joggal idézi fel bennünk a bolygó hollandi mítoszt, ugyanis a vándorlás, az állandó kulturális váltás sorsszerűnek tűnik. Saját és testvéreinek életútja nagyon pontosan visszaigazolja a zsidóság háború utáni stratégiáit elemző azon németországi és magyarországi kutatásokat, amelyeknél egyik fő típusként az derült ki, hogy a zsidó-üldözés elől való menekülés következtében a szülők elhallgatják származásukat, megfosztják a gyerekeket kulturális háttérüktől, és ezáltal örök földrajzi és kulturális vándorlásra készítik őket.⁶

Összefoglalóan: mind az elbeszélők jelenlegi perspektívájából, mind pedig a tényleges életutak során a vándorlás, az áttelepülés fordulópontnak számít, jelentős identitás-problémákat vet fel még a migrációt követő második generáció számára is. Sikertelen váltások esetén a vándorlásra szűkülhet az interjúalany önbemutatója, ami igen jó metaforája lehet az otthontalanságnak. Érdemes ezért közelebbről megvizsgálni a vándorlástörténetek és a biográfiai életutak összefüggését, arra keresve a választ ezáltal, hogy a „valós” események és az egyéni élettörténetek összekapcsolódása alapján létrejövő, „a világot megtapasztaló élet” által szült vándorlás-„konstrukciókból” milyen következtetéseket vonhatunk le.

Vándorlástörténetek

Az elemzés ezen szakaszában csak a ténylegesen vándorló egyének történeteivel foglalkozunk, bár érdemes lenne a származástörténetek, a múltbeli migráció eseményeit taglaló narrációk fenti szempontú elemzése is. Úgy gondolom azonban, hogy ahhoz szükséges a narráció teljes körű elemzése, és módszertanilag is egyértelműbb, ha csak a ténylegesen átélt események interjúbeli rekonstrukciójával foglalkozunk. Ugyancsak fontos három nagyobb csoportban is végiggondolni a vándorlástörténeteket aszerint, hogy mikor zajlott le a vándorlás, miután igen jelentősen eltértek a tényleges körülmények.

A vándorlástörténetek hosszúsága, akárcsak az elsődleges narrációk esetében, igen nagy szórást mutat. Az egymondatos, „elhagytam az országot” típusú beszámolóktól a több mint félórás útleírásokig terjednek. Ez természetesen összefügg azzal, hogy mennyiben zajlott le rendben a vándorlás, de ez mégsem tekinthető egyedüli tényezőnek. Úgy tűnik, a részletesség erősen összekapcsolódik a mesélő életkorával, hiszen a gyerekfejjel átélt otthoncseréről jóval hosszabb és aprólékosabb beszámolót kapunk (5., 12., 13. vándorlástörténet), bár ez sem tekinthető általános szabálynak. Úgy tűnik, a teljes életút és az arról alkotott jelenlegi perspektíva együttesen magyarázza a beszámoló terjedelmét. Mint már fentebb jeleztük, azokban az esetekben kapjuk a leghosszabb beszámolókat, amelyekben a váltás nem sikerül, illetve mind a mai napig nem záródik le, azaz nem illeszthető szervesen az élettörténetbe (5., 8., 9., 12., 13. vándorlástörténet).

⁶ Csorba László et. al.: A zsidókérdésről. Szombathely. Németh László Szakkollégium. 1989.

Kovács András: Asszimiláció, antiszemitizmus, identitás. In Vigh Mónika (szerk.): Hogyan éljük túl a XX. századot? 1992. 262—285. p.

Kovács András: A különbség köztünk van. Az antiszemitizmus és a fiatal elit. Budapest. Cserépfalvi. 1997.

Kovács M. Mária — Yitzhak M. Kashbi — Erős Ferenc (szerk.): Zsidóság, identitás, történelem. Budapest. T-Twins Kiadó. 1992.

Az életút-stratégiák összefüggése a vándorlástörténettel még inkább előtűnik a vándorlástörténetek szerkezetének vizsgálatakor. A vándorlástörténetek általános szerkezetében a legfontosabb különbség az, hogy egyes interjúalanyok passzívak, és **szenvedéstörténetként** írják le az eseményeket, azaz mintegy elviselik, elszenvedik a vándorlás viszontagságait; míg a többi esetben úgy tematizálják, hogy miképpen sikerült a kijutás — akár többszöri próbálkozásra is. Ugyancsak fontos felfigyelni arra, hogy — szemben az igazi menekülőkkel, akik mindent megtesznek a számukra „el nem fogadható” állapotokból való kiszabadulásért — azok, akik kényszerűen, esetenként gyerekként hagyják el otthonukat, szenvedéstörténetükbe identitáselemeket is beépítenek. Ez jól jelzi, hogy a migráció nemcsak fordulópont életük során, hanem olyan esemény, amelyhez életük alaperetei is kapcsolódnak. Bíró Sándor (5. vándorlástörténet) például, aki gyerekfejjel éli át édesanyja menekülését, egy egész családtörténeti „sagát” is beépít aprólékos beszámolójába, visszanyúlva egy több generációval azelőtti, árvaként való vándorlásra. Ugyancsak így jár el a teljesen más közegből származó Tar Béla is (13. vándorlástörténet), tehát nemcsak egy lokális tradicionális kultúra visszatükröződéséről van szó. Ő is édesapja árvaként való mobilitására utal vissza, amikor az édesanyjával történő kivándorlása kapcsán apja svájci neveltetéséről beszél. Más formában fejezi ezt ki a biográfiailag szinte néma Krisztina (8. vándorlástörténet), aki a keresztény hit megőrzéséért való küzdelemként ábrázolja a kivándorlást, és azzal zárja a misztikus elemekkel átszőtt történetét, hogy: „Nem volt egyszerű dolog. Megtartani a hitünket”. De így jár el Kecskeméti Sándor is (6. vándorlástörténet), aki ugyan nem szolgál igazi vándorlástörténettel, azt csak tényyszerűen közli összekapcsolva azt édesanyja és édesapja halálával, miközben azonban ő is a hit megtalálására, megőrzésére futtatja ki élete történetét.

Külön is érdemes megemlíteni, hogy a fenti általános szerkezeti különbségen túlmenően megfigyelhető egy olyan eltérés is, amely valószínűleg a kivándorlás közvetlen körülményeivel és időpontjával van összefüggésben, bár megjegyzendő, hogy ezen feltételek ábrázolása is eltér a fenti dimenziók mentén. Az ‘56-os menekülők szinte egyöntetűen beleszövik történetükbe a „nagypolitikától való függőségüket”, azaz azt, hogy állami döntéseken múlt kivándorlásuk; míg a háború után menekülők csak a kaotikus viszonyokra utalnak; és az utóbbi egy-két évtizedben áttelepülők nem is említenek politikai tényezőket. Az ‘56-os Bíró Sándor (5. vándorlástörténet) a jugoszláv kormány közvetlen döntését látta abban, hogy nagynénje vízumengedélye nem érkezett meg, Tar Béla (13. vándorlástörténet) pedig egyenesen úgy fogalmaz, hogy: „A kijövetel az amerikai elnökválasztáshoz volt kötve. Abban az időben — úgy emlékszem — Eisenhowert választották meg elnöknek, és attól függött, hogy jóvá hagyja, nem hagyja jóvá, és erre vártunk”. Ugyancsak történetének szerves részévé válik Nixon alelnök látogatása is, akivel — elmondása szerint — édesanyja személyesen is beszélt, és elpanaszolhatta sanyarú állapotukat. A menekülni vágyók történeteiben is felbukkan a közvetlen politikai befolyás, Zilahy Károly (10. vándorlástörténet) szerint naponta kérdezték ki őket amerikai tisztviselők a rendszeren felszerelt táborokban, akik mind nagyon jól tudtak magyarul. Nyilvánvaló, hogy itt egyöntetű ‘56-os élményről van szó, bár megjegyzendő, hogy a történetek ilyenénképpen való szövése összefügghet az ötvenes évek magyarországi politikai viszonyainak kivetítésével is, azaz a menekülők az otthoni közvetlen és egyenlőtlen állam—egyén kapcsolatokat keresték kivándorlásuk során is.

Mégis milyen magyarázatokat találhatunk az interjúalanyok életútjában, főképp a migrációt megelőző életútjában a vándorlás fenti módon történő elbeszélésére, azaz életútjuk alapján miképpen értelmezhetjük — a most már szinte szó szerint a „világot megtapasztaló” — életüket? Úgy tűnik, a **passzív szenvedéstörténet** versus **meneküléstörténet** különbséget nem az adott egyének társadalmi különbségei (származási, jövedelmi különbségek), társadalmi felszereltsége (vállalkozó kedv versus annak hiánya, segítő rokonok versus annak hiánya), és nem a kibocsátó ország politikai viszonyaihoz való pozitív vagy negatív viszony (szinte mindegyik életútban találunk konfliktust a korabeli politikai rendszerrel) magyarázza, hanem inkább az, hogy a kivándorlást megelőzően vagy annak során éri-e őket valamilyen személyes tragédia. Feltűnő, hogy a vándorlást az élettörténetükbe beilleszteni nem tudó interjúalanyok mindegyike elveszíti szüleit

vagy esetleg a férjét. Bíró Sándor (5. biográfia) édesapját '56-ban lelövik, és menekülésük közvetlen oka a megtorlástól való félelem. Tar Béla (13. biográfia) kényszerűségből elszakad a számára oly fontos édesapjától, akit csak jóval később kap vissza. Kecskeméti Sándor (6. biográfia) édesanyja is meghal röviddel a kivándorlás előtt, míg édesapját nem sokkal azután veszíti el. Krisztina (8. biográfia) a krisztusi piederstálra emelt férjét kénytelen eltemetni az Alpokban. Tófalusi Emma (9. biográfia) férjét veszíti el ötven évi házasság után. Megfordítva: a sikeres áttelepülők többsége pedig közvetlenül a vándorlás során vagy röviddel azt követően megházasodik (4. és 10. biográfia), illetve nem éri közvetlenül semmiféle tragédia, hiszen — és ez jól jelzi a kapcsolat fontosságát — néhány év után ki tudja vitetni édesanyját (11. biográfia).

A migráns egyének életútjainak elemzése alapján tehát úgy tűnik, hogy a migráció sikerességét (élettörténetbe-illeszthetőségét) nem a társadalmi háttér és indíttatás határozza meg, hanem az, hogy személyes életükben együtt jár-e ez valamilyen kiteljesedéssel, vagy pedig valamilyen tragédia árnyékolja be a különben is oly nehéz kulturális váltást. A fentiek fényében — azt hiszem — időszerű újragondolni a témakört uraló, külsődleges push és pull faktorokról szóló vitát a személyes élettörténetek alapján.⁷ A személyes élettörténetek, életutak szolgálhatnak ugyanis igazi push és pull tényezőkként, illetve azok tehetik sikeressé vagy sikertelenné a vándorlást — ezáltal segítve elő az integrálódást, vagy éppen így idézve elő „beilleszkedési problémákat”.

1. biográfia

Tóth Irén New York mellett, Jerseyben született. Szülei a Szabolcs megyei T.-ről származnak. Ott földtulajdonosok voltak. Amerikába az Ellis Islanden keresztül érkeztek. Az édesapa, Tóth József 1896-ban érkezett az Egyesült Államokba, míg édesanyja hatéves korában vándorolt be az interjúalany nagypapájával (Molnár nagypapával). A nagypapának bérháza volt. Szülei Amerikában jártak iskolába. Itt ismerkedtek meg egymással, és itt házasodtak össze. Hentes- és zöldséges üzletet nyitottak, és szép házuk is volt.

Az interjúalany a legfiatalabb négy testvér közül. Jerseyben járt iskolába. Kilencéves kora előtt szüleivel még nagyobb házba költözik. Református, magyarul a gyülekezetben tanul meg, amelynek mindvégig aktív tagja marad. Apja fiatalon meghal. Manhattanben gazdasági tanfolyamot végez. Majd megházasodik, hozzámegy Alexander Nagyhoz (szintén bevándorolt szülők gyermeke, és bérházuk volt Nyugat-Virginiában). Marad Jerseyben. Három lánya születik. A legfiatalabb Elisabeth, aki New Yorkban él.

2. biográfia

Kovács Tihamér 1925-ben született Daytonban, Ohio-ban. Édesapja K. nevű faluból, Salgótarján mellől származik egy iparoscsaládból. Salgótarjánban építési vállalkozó volt. Katonatiszt lett, Boszniában szolgált 1908-ban. A katonai szolgálat befejezése után 1910-ben kivándorolt. Először bányában dolgozott Virginiában, majd pedig Philadelphiában egy kalapgyárban. Pittsburghbe került, és onnan Clevelandbe Vasgyárnál kazánokat javított. 1918-tól építési vállalkozó, templomokat épít. Édesanyja Kassa mellől, P.-ből származik. A családjában ő volt a legfiatalabb. Szülei Daytonban találkoztak, itt házasodtak össze. A házasság után édesapja házat épít.

Az interjúalanynak húga születik 1928-ban, és az Ágnes nevet kapja. 1933-ban megszületik Judit nevű húga. A gyerekek mellé édesapja kihatja anyai nagyszüleit P.-ből. Óvodába jár, majd pedig idősebb húgával nyári református iskolába. 1934-től középiskolába jár. A család anyagilag jól él a harmincas években. 1940-ben meghal anyai nagymamája. 1941-ben hosszabb betegség után meghal édesanyja. Édesapja röviddel ezután, 1942-ben feleségül vesz egy 15 évvel fiatalabb amerikai születésű asszonyt. Ebben az évben átkerül egy másik középiskolába, ahol igen aktív diákéletet él. 1945-ben befejezi a középiskolát, és ekkorra kitanulja a köműves szakmát. Tanári pályára készül, és tanul a Williamsburgh College-on, amit 1948-ban befejez. 1949 januárjára mesteri fokozatot szerez a michigani egyetemen. 1949-ben édesapja utolsó templomát felavatják, ezen a munkán ő is dolgozott. Édesapja 1950-ben meghal. 1950—52 között a Wayne egyetemre jár, amit két és egyharmad év alatt befejez. 1952-ben beiratkozik a Columbia egyetemre

⁷ Lásd például Ravenstein, G.: Laws of Migration. Journal of the Royal Statistical Society, 48. 1885. 167—227. p.

történelmi szemináriumra és egy nyelvi programra. 1952-től 1959-ig tanít a Williamsburgh College-ban magyart és történelmet. Dolgozik a felvételi irodán. Ezalatt létrehoz egy magyar alapítványt. 1955-ben a University of Washington egyetemre is elkerül, ahol 1957-ben '56-os menekülteket tanít. 1959 után Washingtonban végez alapítványi munkát. 1961-ben a Columbia University Pressnél szerkeszt könyvet. A magyar történelem kérdéseivel foglalkozik. A nyolcvanas években jelentős alapítványi munkát végez Washingtonban.

3. biográfia

Máté János született Perth Amboyban 1918. augusztus 12-én. Két féltestvére van, akik közül Juliska 1914-ben született, és József 1917-ben. 1923-ban édesanyja 25 éves korában meghal. Gyerekotthonba kerül, majd miután édesapja elveszi özvegy Kerék Irént, kikerül onnan. Több mostohatestvére van. A református egyháznál tanul magyarul, hétvégeken odajár egyházi iskolába. 1932-ben otthagyja a középiskolát, és 14 évesen elmegy dolgozni. Konzervgyárban talál munkát, illetve cipőpucoló egy borbélynál. 1933-ban hajón kezd el dolgozni. Három évig dolgozik több hajón, körbehajózza Amerikát. A harmadik év végére gépkezelő lesz. 1936-ban beteg lesz, és bekerül a baltimore-i kórházba. Kiveszik a vakbelét, a manduláját, fogászati kezelésben részesül. Ebben az évben hazakerül, és tűzoltóként dolgozik egy gyárban. 1940-ben behívják katonának, és Panamában, Hawaiiin és Floridában teljesít szolgálatot. Kitanulja a rádiótechnikusi szakmát. 1945 októberében leszerel és hazamegy Perth Amboyba. Maláriával kórházba kerül. Otthonlété alatt megismerkedik későbbi feleségével. 1946-ban újból jelentkeznek a haditengerészetbe, és Európában szolgál egy repülőgép-szállítón. Időközben megházasodik. 1948-ban végleg leszerel. Újból ugyanabban a gyárban dolgozik, ahonnan beállt matróznak. New Yorkban elvégzi a középiskolát esti tagozaton. A Connecticuti egyetemen elkezd a gépészmérnök szakot. 1948-ban megszületik a kislánya, Éva. 1953-ban megszerzi a diplomát. Ugyanebben az évben házat épít. Édesapja meghal 1954-ben. 1961-ben elválík a feleségétől. 1961–62-ben Indianában dolgozik a General Motors cégnél. 1962-ben abbahagyja. Ugyanebben az évben öngyilkossági kísérletet követ el, de az orvosok megmentik. Juliska nővérehez költözik egy évre. 1963-ban meghal József testvére szívbajban. 1963-ban lakóhelyén elhelyezkedik gépészként, ezt a munkáját hosszabb ideig megtartja; majd elhelyezkedik egy pékségben, ahol szintén hosszabb ideig dolgozik. 1983-ban nyugdíjba megy. 1984-ben meghal Juliska nővére, 70 éves korában. Elveszíti unokaöccsét. 1984-ben Magyarországra látogat, és felkeresi édesapja életben maradt testvérét.

4. biográfia

Kecskés Béla 1916-ban született. Sárospatakon nőtt fel. Apja ügyvéd. Két húga volt. Elemi iskoláit Sárospatakon végezte. Onnan a debreceni református gimnáziumba került, és ott érettségizett 1934-ben. Katonai pályára készül, de orvosi egyetemre kerül. Megszerzi az abszolutóriumot, de a doktorátust nem, mert behívják katonának. Lövészászlóaljhoz kerül, részt vesz a délvidéki és erdélyi bevonulásokban. A második hadsereg századosaként harcol a Donnál. 1945-ben kikerül Németországba. Jelentkezik az idegenlégióba, de végül hazamegy. Magyarországról megpróbál elszökni, de elfogják. Per indul ellene. A per alatt kiszökik. Németországi táborba kerül, megismerkedik későbbi feleségével, akit hamarosan el is vesz. 1951-ben kap beutazási engedélyt az Egyesült Államokba. Az ohioi kormányzó özvegyénél sofőr, a felesége ugyanott szakács. 1953-ban a felesége kitanul könyvelőnek. Ő maga pincér egy vendéglátó szolgálatnál. 1954-ben egy református egyesület titkára lesz egészen 1984-ig. 1984-ben nyugdíjba vonul Daytonban feleségével együtt. 1995-ben beköltözik egy öregotthonba, ma is ott él.

4. vándorlástörténet

Aztán ugye vége volt a háborúnak, és akkor kikerültem Németországba a csapatommal, és ott ért véget a világháború a ...-i táborban. És ahogy azt már meséltük az előbb, ott álltam teljesen egyedül, nem tudtam, hogy mi lesz velem, és nagyon erősen gondolkoztam, és jelentkeztem is az idegenlégióba. Azt is mondták, hogy fel vagyok véve. De aztán később elhatároztam, hogy hazamegyek, mert nem találtam, illetve nem kaptam a szüleimtől semmiféle értesítést. Élnek-halnak, húgaimmal mi van, úgyhogy egy hazaszállító vonatra felkapaszkodtam „feketén”, és Szombathelyen leszálltam, és volt nálam konzervdoboz, azt odaadtam

a kalauznak a jegyért, Veszprémig kaptam egy jegyet, és amikor az édesapám meglátott, mindjárt az volt a kérdése, hogy: „Édes fiam mit keresel itt? Minek jöttél haza?” Úgyhogy aztán otthon voltam két hétig Magyarországon, és akkor nekiindultam a határnak, és elfogtak Sopronnál. És akkor visszavittek Budapestre, és az volt a szerencse, hogy volt nálam német márka, de a régi márka, rossz márka. Úgyhogy megvan nekem a papírom is róla, mint valutás kerültem be ugye az izébe, a Markó utcába, és úgy is hívtak a cellatársaim, hogy valutás elvtárs. De aztán szabadlábba helyeztek, ugye mert ott voltam egy-két hétig, szabadlábba helyeztek a tárgyalásig. De én a tárgyalást nem vártam meg, hanem újra nekiindultam a határnak, és sikerült át is lépnem. Úgyhogy aztán elkerültem a blatlingi táborba, és megismerkedtem az Erzsébettel, és összeházasodtunk. És ott voltunk a blatlingi táborban egészen ..., aztán elkerültünk Schweinfurtba, mert akkor az volt a kivándorlótábor, és onnan aztán 1951-ben az Egyesült Államokba kaptunk beutazást. Ez röviden az élet.

5. biográfia

Bíró Sándor 1948-ban született a Somogy megyei B. községben. Anyai ükapja árvaként került a faluba, ahol örökbe fogadták. Megtarthatta a nevét. Született két gyereke, azoknak is született kettő. Nagyapja családjában öt gyermek volt, akik közül a legfiatalabb katolikus apáca lett. Ő később 1938-ban Amerikába vándorolt. 1942-ben megszületett az interjúalany nővére.

Az interjúalanyt 1948. június 13-án keresztelték meg. 1956-ban édesapját katonák lelövik a faluban. A megtorlástól való félelem miatt édesanyja 1957. április elsején gyerekeivel átszökik Jugoszláviába, ahol menekülttáborba kerülnek. A katolikus apáca nagynénje vízumot küld, de az nem éri el őket. Franciaországba, Metzbe kerülnek katonai táborba. Ott ő és nővére gyerekotthonba kerülnek, ahonnan csak később, kilenc hónap múlva tudja kiváltani őket édesanyjuk. 1959-ben annak ellenére, hogy franciaországi helyzetük is rendeződni látszik, december 2-án bevándorolnak Amerikába. A rokon nagynéni zárdájában telepednek le. Az édesanya a konyhán talál munkát, az interjúalany elemi iskolába jár. 1964-ben az interjúalany villanyszerelőnek készül, és ezért édesanyja Németországba küldi. Ambergben, majd Münchenben tanul. 1967-ben felhagy az iskolával, és látogatóba hazamegy Magyarországra. Két-három hónapot tölt ott, miközben meghal tüdőgyulladásban a nagyapja. Visszatérve az Egyesült Államokba katonának jelentkezik, de édesanyja megakadályozza ebben. Utána munkát keres, bekerül egy szakszervezeti tömörülésbe. 1995-ben nagynénje autóbalesetben meghal New Jerseyben.

5. vándorlástörténet

A forradalom után rémhírt hoztak édesanyámnak, hogy akik benn voltak a forradalomban, hogyha nem is voltak benn, csak hogy halál által haltak meg, hogy azokat vitték volna ki Oroszországba ilyen lágerokba, munkalágerokba, vagy valami. Aztán megijedt édesanyám, persze azt nem akarta volna, hogy a gyerekeket elveszik tőle, és többet nem is lássa ... egymást. És akkor beszélt a szüleivel, mert akkor még éltek a nagyszüleim, hogy disszidálni fog, el fogja hagyni Magyarországot, és megyünk át Ro..., azaz Jugoszláviába, onnan meg valahogy talán kijutunk valamiképpen Amerikába. És úgy is volt, átmertünk Jugoszláviába, és onnan könnyű, mert először úgy volt, hogy éjszakán körösztil szerettünk volna átmenni, de hát akkor az történt, hogy mikor mentünk a határ felé, és ott volt egy folyó, egy híd, amin köllött volna nekünk átmennünk, ottan meg egy katona, biztos hallotta, hogy jöttünk arrafelé, és nem akart minket letartóztatni, aztán rágyújtott egy cigarettára, és meggyújtotta a gyufát, és hosszú ideig fogta a gyufát a kezében, mintha egy jelet akart volna adni. Ne győjjünk arra, mert hogy ott örben van a híd. És akkor ezt édesanyám meglátta, megfordultunk, visszamentünk abba az éjszakába, és akkor másnap délbe, mivelhogy nekünk volt földünk mindjárt a határ mellett, megpróbált újra, és akkor úgy nagy nehezen, mert tudta az édesanyám, hogy akkor, hogy milyen változatban szokták a katonaörséget változtatni, mert akkor úgy volt megízélve, csinálva, hogy a határról hagyták el a határt, és bementek örségbe, szóval a határ legalább félóra-háromnegyed óra nélkül volt őrizés nélkül, a táborban váltották egymást fel. És akkor, ez idő alatt mi meg átmertünk a határon Jugoszláviába, úgyhogy mire kiért a másik két katona, akik a toronyból őrizték a határt, addigra már Jugoszláviában voltunk, csak úgy nem lőttek ránk, csak a levegőbe lőttek, hogy ijeszteni akartak vagy valami, és akkor ott egy autó, már a jugoszláviai határon, látták, hogy átértünk, mögállt. Mondom, folyamon körösztil köllött menni, édesanyámnak háromnegyedig köllött a folyóban úgy menni, és akkor én még gyerek voltam, úgy hét és fél éves koromban voltam a nyakában, úgyhogy én nem lettem vizes, ő lett

vizes, és a faluban akkor voltak azok a magyar népviselet, bő ruhák, tiszta víz volt, aztán órákig, mert akkor kijöttek a jugoszláv katonaság is farkaskutyákkal, és akkor ők kísérték be az ő táborukba, katonai táborukba, aztán édesanyám vizesen volt, szóval április elseje volt, szóval öléig hideg volt '57-ben. És akkor szögény meg is fázott, beteg is lett tőle, mert három napig köllött nekünk, gyalog vittek minket, mire bejutottunk egy rendes lágerba, ahol voltak a magyar menekültek. Három napig köllött nekünk mennünk a katonasággal. Így megfázott, először voltunk (azt hiszem) Maresovácon, onnan (Marosevácon nem tudom, mennyi időt töltöttünk) vittek át Kuprenicára. Ott voltunk egy bizonyos ideig. És az volt a helyzet, hogy nekem volt egy nagynénnyém itt Amerikában, az én déd-, szóval az én nagyapámnak a legkisebb húga már itt volt Amerikában '38 óta. Ő kijött Amerikába mint látogatóba '38-ban, ő katolikus apáca volt Magyarországon, és itt Amerikában van nekik zárdájuk, csak magyar apácák voltak, és kijött '38-ban látogatóba, mert kiűtött a második világháború, és ittragadt Amerikában, hogy sose tudott visszajönni Magyarországra, és később a háború után megszűnt a kommunizmus által, megszűnt az izé, az apácák, a helységük, elvettek tőlük mindent, azt hiszem még Budapesten is volt nekik szép gyönyörű helyük, azt is elvették tőlük. Szóval mindenesetre nagynéném az itt volt Amerikában, ő volt az, aki a katolikus liga által küldött nekünk vízumot, hogy ki tudjunk jönni Amerikába. Elküldte Jugoszláviába, de sajnos a jugoszlávok nem akarták, hogy jöjjünk ki Amerikába, azért, mert az édesanyámnak a lánykori neve Borovics. A Borovics a jugoszlávok szerint egy jugoszláv név. De mi igazából, még ha a történetet meg is nézi az ember, Borovics, az én dédnagypapám, már déd-dédnagypapám, az édesapám dédnagypapája, az ő dédnagypapája az Jugoszláviából jött, izé, lőtt Magyarországra elhozva, mint árva, szóval egy család befogadta, örökbe befogadták őtet. A mi falunkban nem volt nekik gyerekük, nem lehetett gyerekük. Többször jártak ők Jugoszláviában, ismertek egy családot, akik nagyon szegények voltak, és volt nekik nem tudom hány gyerekük, és könyörögtek nekik, hogy hát úgyis van, és olyan szegénységben élnek, és van nekik nem tudom hány gyerekük, nem adnák-e a legkisebbet, az újszülöttet nekik örökbe, mivelhogy nekik nem tudott gyerek szülni. És nagy nehezen odaadták, és most már nem tudom, hogy milyen családnév, édesanyám ezt tudja, de én nem tudom, aki befogadta örökbe, és vitték Magyarországra, de ők megengedték neki, hogy az ő szüleinek a nevét megtartotta, mert fiú volt, Borovics. Szóval nem, az újszülöttnak, akik befogadták örökbe, azt a nevet, nem aztat viselte — aki, akitől született Borovics. És így is nevelkedett föl, és tudta is ő, honnan származik, innen Jugoszláviából, és be lett fogadva, és akkor így ő ment tovább a családi faágakon, a származásokon. Neki is volt két gyereke, és annak is megint szült két gyereke, és akkor az én nagypapámnak is volt, öten voltak testvérek. Volt azt hiszem három leány és két fiú. És mondom, izé, a dédnagynénnyém, aki apáca lőtt, az volt a legfiatalabb. Édesanyámnak az édesapja, ő volt a legidősebb. Na most már mindenki kihalt, mert a nagynénnyém is most két éve márciusban volt, pont két éve márciusban, hogy meghalt, most, karambolban halt meg, izében, autókarambolban, most lett két éve, hogy eltemetve. Különben ő még most is élne, hogyha nem lett volna karambol. És ez volt Jugoszláviában, Borovics név alatt szerepölt az édesanyám mint lánykori neve, őtet jugoszlávnak tekintették, nem mint magyarnak. És azt szerették volna, a jugoszláv állam, hogy ő telepedjen le Jugoszláviában. Ne is menjen tovább Amerikába, ne is menjen sehova se. De édesanyám tudott horvátul, mert horvát nyelv van abban a részben, és ő kapott engedélyt is, hogy kimenjen a faluba. És mikor ki is ment a faluba, ő látta, hogy a jugoszlávok, sokkal rosszabb helyzetük volt nekik, pedig önálló ország volt, kommunista ország Titó alatt, mint a magyaroknak az orosz kommunista ország alatt. Szóval ők még akkor '57-ben még mindig kukoricakenyeret ettek, olyan már Magyarországon nem volt, nem kellett kukorica-, mert volt rendes búzakenyér is. Sokkal szegényebb nép volt a faluban, legszegényebb falu Magyarországon. És akkor ezt hogy az édesanyám észrevette, hogy milyen szegénység van Jugoszláviában, elhatározta, hogy ő semmiképpen sem marad itten Jugoszláviában. Hogyha muszáj is, akkor visszamegy Magyarországra is, és elvállalja azt a büntetést, mivelhogy disszidált két gyerekkel. De akkor is nem marad Jugoszláviában. És akkor az volt az izé benne, a disznóság a jugoszláv kormánytól, hogy ők akarták, hogy ő maradjon véglegesen. Nagynénnyémnek, amit küldött nekünk vízumot, hogy menjünk Amerikába, aztat elküldték mindenféle lágerba, és lepecsételték a lágerok, ahova ment, hogy nem lehet, hogy nem található, hogy nincsenek, nem található, nem vagyunk, úgyhogy nem tudnak minket megtalálni. Akkor visszaküldték Amerikába, hogy nem találtak minket. Pedig ott voltunk, nem adták át nekünk. És akkor így nagy nehezen édesanyám megtudta, hogy Franciaország kinyitotta az ő országukat, és befogadnak menekülteket, magyar menekülteket. És akkor másnap lehetett fölíratkozni, azok, akik akartak menni, mehettek Franciaországba. Édesanyám látta ezt, és jól van, hogyha mehetünk Franciaországba, akkor inkább elmegyünk Franciaországba, mert itt Jugoszláviában nem maradunk semmiképpen. És akkor úgy másnap vonatra ültünk nővérem, édesanyám és én és a többi magyarok, akik fölíratkoztunk Franciaországba, és kijutottunk egy városba, úgy hívják, hogy Metz. Em, é, té, zé. És katonai lágerba fogadtak be, kiűritették a katonai lágert, be tudták fogadni az embereket, és akkor onnan mindenkinek kicsinyesként kerestek munkát, lakást, akinek volt

rokona ott Franciaországban, könnyebben, korábban el tudták hagyni a helységet. Akinek meg nem volt, nyelvhány, de azok maradtak addig, amíg nem találtak neki valamilyen munkahelyet vagy lakást. Engem meg a nővéremet betettek egy ilyen gyerekotthonba, menhelybe, mint ahol akiknek nincs szülők, egyáltalán nincs szülők. Akkor el voltunk különítve, mert volt egy kerítés, és ahol lányoknak volt, a lányok voltak egy oldalon tartva, a fiúk meg egy másikon. A nővérem meg én csak úgy ebéd közt, amikor találkoztunk a kerítés mellett, tudtunk egymással beszélgetni, be voltunk kerítve. Egy időn belül, nem tudom hat hónapra, vagy izé, kilenc hónapra, mire édesanyám talált lakást, hogy ki tudott minket váltani a menhelyből. Akkor vele mentünk lakni, ott laktunk Metzben úgy két és fél évet, jártam ilyen izé, dzsezsuit papokhoz iskolába. És akkor, olyan '57, ja, '59 decemberén kapta meg édesanyám a francia államtul. A francia állam azt csinálta, hogy akit befogadtak mint magyar menekültet, és szerették volna, hogy maradjanak ott mint francia állampolgárok Franciaországban, azoknak adtak, építettek, és adtak is öröklakást. Szóval az övüké, ameddig Franciaországban laktak, nem kell fizetni érte. Ez a kulcs, ez a te lakásod. És az édesanyám is megtudta, hogy ilyesmi van, hogy építenek és adnak öröklakást a magyarok számára, fölratkozott, de sajnos nem sikerült mindjárt kapni, mert mikor már kaptunk a vízumot a nagynénnyemtől, hogy megjött két és félévre megint, akkor kapta meg két héttel előbb, mint hogy indultunk volna ide Amerikába, hogy megadták nekünk a kulcsot, hogy kész a lakás, és akkor édesanyám azt mondta, hogy sajnálja, két és fél évet várt rá, hogyha előbb megkapta volna, akkor talán lemondott volna Amerikáról, és maradt volna Franciaországban, de mivelhogy már megjött a vízum Amerikába, előbb, mint a kulcs a lakásra, akkor most már inkább megyünk Amerikába. December másodikán '59-ben érkezünk be itten, akkor még nem volt Kennedy repülőtér, más néven szerepelt. És akkor édesanyám ott dolgozott a zárdában a nagynénnyémmel, mellett konyhán.

6. biográfia

Kecskeméti Sándor született 1949-ben Rákosszentmihályon Budapesten. Édesapja királyi rendőr volt, majd éjjeliőr lett. Közben alkoholistává vált. Anyja vallásos református. Heten voltak testvérek. Anyja vallásosan nevelte. Iskoláit nehezen végzi el. Emellett aktívan sportolt több sportágban, bekerült az országos diáksportba. Onnan elküldték, mert konfirmáció miatt nem vett részt az árvízi munkálatokban. Ipari iskolába jár, kitanulja a géplakatos szakmát. Édesanyját korán elveszti. A hatvanas évek elején katonaként szolgál. Testvérei közül ketten disszidálnak. 1975-ben egy alkoholista időszak után Amerikába vándorol. Apját már amerikai tartózkodása során veszíti el. 1975-ben megismerkedik későbbi (amerikai születésű, a high school-t éppen hogy befejező) feleségével, akivel együttél és együtt dolgozik. Elvállal mindenféle munkát, portás, takarító, karbantartó hosszú évekig. Magániskolákban angolt próbál tanulni. Két év együttélés után 1977-ben feleségül veszi élettársát. 1984-ben pszichés betegség kezdődik el nála. Körülbelül 1987-88-ban megszületik Renáta nevű lánya. 1991-ben mániás depresszió miatt kórházba kerül. Lerokkantósítják, ideiglenes munkákat végez, Európában próbálkozik, de nem tudja megtartani állásait. 1993-ban újra kórházba kerül. Az orvosi vélemény szerint „emigráns betegségben” szenved. Anyagilag a család boldogul. Rokkantsági nyugdíj mellett technikai iskolában tanul. Hívó lett, lehetőségeihez mérten támogatja a magyar gyülekezeteket.

6. vándorlástörténet

Anyám meghalt korán. Apám mikor kijöttem, akkor halt meg. Idekerültem Amerikába, eljöttem 75-ben. Aztán összetalálkoztam a nejemmel, megismerkedtünk, neki se volt könnyű a családi élete. És így elkezdtük az új életet ketten.

7. biográfia

Péter József született Magyarországon 1928-ban, Zemplén megye, K. községben. Itt nő fel. 1951-ben bevonul katonának, és 1952-ben leszerel. 1956-ig gyári munkásként dolgozik. 1956 decemberében elhagyja az országot. 1959 márciusáig 27 hónapot tölt menekülttáborban Ausztriában. 1959 márciusában bevándorol Amerikába. Itt mint gépgyári munkás dolgozik 28 éven át. 1964-ben megnősül. 1970-ben születik egy fia. Az utolsó tíz évben szerelvénygyárban dolgozott.

'56 decemberében elhagytam Magyarországot, és 27 hónapot menekülttáborban Ausztriában éltem. '59 márciusától Amerikában, az Egyesült Államokban. Itt mint egy gépgyári munkás kezdtem.

8. biográfia

Krisztina evangélikus. Körülbelül a század elején született. Születik egy fia és egy lánya. A háború alatt katonakórházakban dolgozik Szarvason. Férjével elhagyja az országot. A háború után Németországban, az Alpesei végén menekültként négy évet töltenek el. A férje fiatalon meghal időközben a nagy hidegek következtében. A férjét kihantolják. Lebetegszik. Majd néhány évvel ezelőtt beköltözik az öregek otthonába.

8. vándorlástörténet

A nagy honvágyam, mert örült honvágyam volt, amikor kikerültem az országból. Azt hittem, hogy belehalok. Azért öltem magam kézimunkákba meg zászlókba, hogy a honvágyamat beleöljem valamibe. Ami maradandó Az uram olyan korán meghalt, hogy az valami borzasztó volt. Az borzasztó volt, azt nem is tudja elképzelni valaki, aki Magyarországról eljött, akkor ugye. Azt a szörnyűséget, mert tulajdonképpen Németország is egy letiport ország volt ugye akkor, egy letiport ország, borzasztó. És mégis csodálatosan átvergődünk ezen is. Mert ha valaki meghalt, ott nincs az, hogy elmegy és koporsót vesz, Németországban ez nem volt, ott csináltatni kellett. De ahhoz, hogy csináltasson valaki, fa is kellett, ahhoz, hogy ilyen fát szerezzen, nem tudom, hogy milyen engedély kellett nem tudom kitől, hogy abból és abból az erdőből, onnan kapjon valamit. Gondolja el, ugye, az mit jelentett, amikor az ember ott állt. Egy nagy házban laktunk fenn. Nem volt se fűtés, se semmi. A kis konyhánkban ott fűtöttünk, na ott volt meleg. De az kicsi volt, a konyha; azon a nagy szobán, láthatta, ha Németországban járt, rengeteg ablak, hat ablak volt. Mikor mi reggel felébredtünk, tiszta jégbe volt az egész szoba. De úgy képzelje el, hogy a földön feküdtünk szalmán, mint az állatok, nem szalmazsákon, hanem odaszórt szalmán, még jó, hogy azt kaptuk. Ott volt az a kislány, mindig azt mondtam, Úristen Négy telet át ott az Alpesei végén, azokban az örült hidegekben. Tulajdonképpen ennek az áldozata lett az uram. Nagyon nehéz dolog volt. Magas vékony ember volt. Orvos, orvosság, ilyesmiről szó sem volt, nem is volt. Mi csak azt, amit tudott az ember, a kis katonakórházakban, mint Szarvason is, én is odajártam, ott sok mindent megtanult az ember, mit kell csinálni. De ez az egész, és én meg az egyik ájulásból a másikba estem. Ez is borzasztó, azt se tudták szerencsétlenek, hogy mihez kapjanak. Úgyhogy ez a helyzet, túl hamar, nagyon hamar nagyon komoly dolgokat kellett elintéznie. És elintézte. Elintézte avval a 18 éves vejével (fejével?). Az volt a jó. Azért azt, nevetni fog, vagy talán nem is nevetni, ennek az Irénnek mondtam egyszer. Mondom, tudod, Irénnek, én úgy megbízok a fiamban, mint az Úristenben. Azt mondta: de ilyet mondani! Mondom, ezt olyan szívből mondom, ez így igaz, abba én úgy megbízom, hogy az nekem soha eszembe nem jut, hogy valamit ő nem úgy csinál, mint ahogy kell. Mert annyira becsületes volt. Jaj Istenem! De hát így maradtunk meg aztán. Ugye sajnós az uramat aztán harmadnapba a zsidók kiemelték a sírjából. Most gondolja ezt meg! Hogy megállapítsák, hogy nem-e volt zsidó. Illetve ők már előbb megállapították, hogy ő zsidó. Ez is más, ezt nem tudom, ez igaz. Ez a kép, nekem egy Svájcban élő művész csinálta ezt a képet, jó barátunk. És ezt a képet kilopták a lakásomból, vagy valami ilyesmi történt, de szóval nem: az, azon valaki megmásított valamit. Ez mindannyiunk meggyőződése. Maga nem tudja megállapítani, mert nem ismerte ugye. Jaj ez is borzasztó volt. Mindenki tudott róla, csak mi nem. Akkor jöttek mondani. Hát borzasztó ez. Mi annyi minden ilyesmin, azt nem is képzelem el, hogy mi mindenben mentünk át. Nem volt egyszerű dolog. Megtartani a hitünket.

9. biográfia

Tófalusi Emma Kolozsváron született. Nagy családban nőtt fel. Korán férjhez megy, férje ötven évi házasság után hal meg. Gyerekei kivándoroltak, és 1986-ban kivítették az interjúalanyt. 1986 és 1991 között egyik fiánál lakik New Yorkban. Megbetegszik, műtéteken megy át. 1991 óta öregek otthonában él Pennsylvániában.

A gyerekek kértek, hogy jöjjenek ki velük. Ne maradjak otthon egyedül. Nagyon megbántam. De annak dacára, hogy én nagyon sok mindenen mentem keresztül. Egy hűlés által. Megműtötték a forgóm, mind a két forgóm műtve van. Ez kétszer és ez egyszer. Egyet Kolozsváron műtöttek és kettőt itten. De úgy is hoztak be, mert leestem a fiamnál. Ott laktam New Yorkban. leestem, és tiszta nyomorék lettem. És akkor behoztak ide, és két hónapig feküdtem, kezeltek, és akkor felépültem. Jártam nehezen, mert a forgók fájtak, és akkor aztán megműtötték. Bizony. És azóta itt vagyok sajnos külön a családtól, mert ők New Yorkban vannak. Van két fiam, három unokám, három dédunokám... Ha a szegény férjem él, én nem jövök, csak nagyon kért a nagy fiam meg mindegyik, hogy anyuka így, anyuka úgy, Eljöttem '86-ban, 1986-ban. Öt évig voltam a fiamnál. Ugye ottan a család angolul beszélt, és én nem akartam. A fiamék jól, az egész család tud beszélni angolul, és én meg nem tudok.

10. biográfia

Zilahy Károly Pécssett született 1925-ben. Szülei állami alkalmazottak a Tudományegyetemen. Általános és középiskoláit Pécssett végzi. 1943-ban orvostanhallgató lett. A háború miatt tanulmányai megszakadnak. 1945-ben kétszeri próbálkozás után felveszik a jogi egyetemre. Nyolc szemesztert végez el 1949-ig. Utána fizikai munkát végez, politikailag diszkriminálják. 1956. november 4-én elhagyja az országot. Ausztriában menekülttáborba kerül. 1956 decemberében bevándorol az Egyesült Államokba. Itt megismeri későbbi feleségét, akit 1957 júliusában vesz el. Öt évig egy elektromos gyárban dolgozik feleségével együtt. Sorban megszületik három gyermeke. Munkát kap egy másik elektromos gyárban, mellette tanul. 1967-től hosszú ideig az IBM-nél dolgozik. Közben megszerzi a mérnöki diplomát, és egyetemi adjunktus lesz. 1990-ben nyugdíjba megy, és ugyanezen évben beköltözik egy öregek otthonába. Ma karitatív munkát végez.

10. vándorlástörténet

Jött az '56-os forradalom. November 4-én elhagytam Magyarországot többedmagammal. Ausztriában — tekintve, hogy fegyverrel léptük át a határt — szögesdrót mögé tették, internáltak bennünket. Voltunk vagy ezren. Tisztességes jó életünk volt. Zsoldot kaptunk, kettes szobákban, fehér ággyal. Az amerikaiak kérdéseire szinte naponta feleltünk, amikor jöttek. Mindenki nagyon jól tudott magyarul az ő részükről. Decemberben megérkeztünk Amerikába. Kezdttem dolgozni, megérkezett Lujza Milwaukeeból, Wisconsin államból, és '57 júliusában esküdtünk.

11. biográfia

Határ József 1933-ban született Kispesten. Édesanyja varrónő, édesapja használt ruhákkal kereskedik. 1936-ban elválnak a szülei. 1939-ben intézetbe kerül, és onnan jár az Üllői úti általános iskolába. 1940-ben nem jut be a pécsi piarista gimnáziumba. 1943-ban Pesten jár gimnáziumba. 1946-ban az Árpád gimnáziumban folytatja tanulmányait, és 1951-ben érettségizik le. 1951-ben felveszik a jogi egyetemre. 1955-ben elvégzi a jogi egyetemet, és rögtön doktori címet kap. 1956 októberében megpróbál kiszökni, de elkapják. 1956 novemberében végleg elhagyja az országot, és Ausztriába kerül. Onnan 1957 elején Amerikába vándorol. Egy lapkiadó vállalatnál vállal munkát. 1957 szeptemberében angolt kezd el tanulni magánalapon a Harvard egyetemen. Két szemesztert végez el. 1958-ban fél évet csavarog a keleti partvidéken. 1959-től orvosi előképzésként biológiát tanul a Rutgers egyetemen. 1961-ben B.A. fokozatot szerez. Felveszik az Albert Einstein orvosi egyetemre Bostonban. 1962 decemberében kihozatja édesanyját. 1963-ban kilép az egyetemről. 1964-re üzemet szerez, és bedolgozik egy műszergyárnak. 1966-ban megnősül, elvesz egy nagykanizsai származású magyar lányt. 1967-ben kislánya születik. 1972-ben felhagy addigi munkájával. 1975-ben szolgáltatóvállalatot hoz létre. 1976-ban eladja, de továbbra is ott dolgozik. Az 1980-as években raktárházat vesz New Jerseyben, amely üzletet ma is folytatja. Lebetegszik, nyugdíjba vonul. 1996-ban külön költözik a feleségétől és a lányától. Ma a barátnőjével él.

De mivel angolt tanultam, és azelőtt jártam az amerikai könyvtárba, mindig a célom az volt, hogy valahogy nyugatra tudjak menni. Nemigen tudtam beilleszkedni az akkori rendszerbe. Mint fiatal ember ugye, ha nem is bántottak, és mindent megadtak tényleg a tanulmányok és a művelődés szempontjából, amit nagyon sok nyugati ország talán nem tudott volna megadni, annak ellenére az a kötöttség, a szabadságelvönás, az arra kényszerített valahogy, hogy valamikor el tudjam hagyni Magyarországot. '56 októberében, amikor volt a magyar—osztrák mérkőzés, és már a határokon föl volt szedve, föl voltak szedve az aknák, akkor megpróbáltam kiszökni, de sajnos a határon elfogtak, és vittek Győrbe az ÁVÓ-hoz. Szerencsémre egy jogászhoz kerültem, aki velem végzett a jogi egyetemen, és a kis buta történelmet elhitte, hogy azért mentem oda, mert kerestem egy lányt, aki Pesten ellopta a pénzemet. Így egy nap alatt kiengedtek. Rá pár hétre kitört a forradalom, akkor mivel bejártam a jogi egyetemre, tisztában voltam avval, hogy október 23-án a Petőfi Kör rendezésében a Petőfi szobornál lesz gyülekező, és a Sinkovits Imre fog szavalni, ott voltam. Onnan mind a diákok mentünk együtt, felvonultunk. Már délutánra valahogy estefelé széteszlott a tömeg, akkor épp a Nemzeti Színháznál voltam, amikor behozták, behúzták a Sztálin szobrot. Valahogy úgy történt a helyzet, hogy bementem a jogi egyetemre, hogy hogy tudok segíteni, és a magyar vöröskereszthez jutottam, úgyhogy fegyveresen én nem vettem részt semmiben sem, hanem a vöröskereszten keresztül segítettem a forradalom idején. A vöröskeresztnél megismerkedtem egy orvossal, egy gyógyszerésszel, és szerencsémre az orvosnak a testvére Mosonszentlászlón volt az állami gazdaságban, és rajta keresztül úgy, hogy gyógyszert vittünk Mosonmagyaróvárra teherautóval. Ott leraktuk a gyógyszert, és Mosonszentjánosra vittek le. Ez volt november 21-én '56-ban, és így kerültem Ausztriába. Ausztriában szerencsémre voltak — akikkel kimentem — zsidó barátaim, és így nem kellett a táborokban tartózkodnom, velük mentem, és Salzburg környékén voltunk egy hotelban elhelyezve. Mivel Salzburghoz voltunk közel, és az amerikai tábor az Camp Röder volt Salzburg mellett, odamentünk be, és onnan jöttünk ki Amerikába, nekem volt itt egy féltestvérem, N.-ben Connecticutban. Angolul eléggé jól tudtam már, így nagyon szerencsés helyzetben voltam, mikor kijöttem.

12. biográfia

Helen Kemal 1938. február 16-án született Párizsban. Apja Láng Tibor, és édesanyja Fehér Erzsébet, mindketten zsidó vallásúak. Édesapja órás, Szentesen született, és bolttulajdonos édesapját elvesztette hatéves korában. A hétgyerekes család elszegényedett, iskoláit abbahagyta, és kitanult asztalosnak. Édesanyja újvidéki ügyvédcsaládból származik. Nagyanyját a nagyapja elhagyta, és elmeegógyintézetbe került. Volt egy bátyja, Tamás. Szülei egy budapesti kávéházban találkoztak, és 1932-ben házasodtak meg. A házasság után röviddel kivándoroltak Franciaországba. Megszületett első gyermekük.

Az interjúalanyt megkeresztelik. 1940-ben édesapja New Yorkba utazik a világkiállításra, de a háború miatt kinnreked. Az interjúalany Párizsban és Poitier mellett vészeli át a háborút, részben anyjától külön, egy tanárházaspárnál. Édesapja időközben munkát vállal, és házat vesz Manhattanben. 1946-ban hajóval kivándorolnak Amerikába. New Yorkban Manhattanben telepednek le. Az interjúalany elemi iskoláit ott végzi. 1949-ben húga születik, a neve Christine. 1953-ban édesanyja Párizsba küldi egy évre. 1954-ben visszatérte után nővére hozzámegy egy pennsylvaniai férfihoz. Az interjúalany apja szakmáját szeretné folytatni, de apja nem engedi. 1955 és 61 között a Queens College-ban franciát tanul. Itt megismerkedik későbbi férjével, egy török férfival, aki Michiganbe költözik. Az interjúalany 1961-ben végző. 1962-ben elköltözik otthonról, és elemi iskolában tanít. 1964-ben Middleberryben mesteri fokozatot szerez. Ugyanebben az évben szülei a húgát Tajvanba küldik a kínai nyelv tanulmányozása céljából. 1965-ben ő maga Párizsba kerül, és a Sorbonne-on tanul. Felújítja kapcsolatát majdani férjével. 1965-ben elutazik barátnőjével Törökországba. Utána visszamegy az Egyesült Államokba. Középiskolában tanít New Hampshire-ben. 1970-ben férjhez megy. Fia, Tamás 1974-ben születik meg. Ez évben fiát megkeresztelik. Szülei nyugdíjba vonulásuk után Floridába költöznek. Nővére 1976-ban elválk három gyerekkel. Az interjúalany férje szerkesztőmérnök, és Tajvanban kap munkát, és a családja is vele megy. Utána Bostonba költöznek, majd pedig törökországi látogatásra utaznak el. 1992-ben visszaköltözik New Yorkba, és tanítani kezd. Férje külön költözik, és visszamegy Törökországba. 1997-ben válni készül. Édesapja betegen Budapestben van, édesanyja időközben meghalt.

And it was a fact that after the war would be over we would come here. And that is what we did. We came by boat in 1946. And I was 8 and my sister was 13. And that was the first time when I met my father. I did not speak any English, I spoke only French. French is my native language. So did my sister. I remember New York, when we arrived and my father had a car by then. He was already successful. And I remember him driving us up Broadway and seeing the camel man with the cigarette puffs coming out of his mouth in this big sign of Broadway. That was the first thing I remember. And of course being in a car of course coming to the apartment. My father meanwhile came, we did not know of his other adventures. He arrived on Ellis Island with the immigrants, even though he was exhibiting clocks and all that. Somehow he had to go Ellis Island and he only had about a hundred dollars in his pocket. So he did not have much money. And he started off as earning money as a super. He was almost like a genius in repairing things, very handy, he could fix anything, and very talented. And so he started off as being of the super of a building on 53rd street. 335, 325 or 335 East. So that was where we went when we first arrived.

13. biográfia

Tar Béla 1943. június 5-én született Pesten. Édesanyja zsidó—református házasságból született. Nagymamája és nagynénjei a harmincas években kivándorolnak az Egyesült Államokba. Nagyapja meghalt 1939-ben. Édesapja református árva, aki Svájcban nevelkedett, és ott harangozó volt. Édesapja Magyarországon épületasztalosként dolgozott. Édesanyja a zsidóüldözések idején áttér a református hitre, és hozzámegy édesapjához.

A Práter utcában nő fel. Elemi iskoláit a Telepi utcai iskolában végzi. Részt vesz az 56-os forradalomban. Tragikus élmények érik. A forradalom után édesanyjával elhagyja az országot. Zürichbe indulnak, de Bécsben menedékjogot kérnek. Innsbruck mellett egy táborba kerül. Ott iskolába jár. 1958-ban nyaralásra viszik Oslóba. 1958 decemberében kivándorolnak az Egyesült Államokba, ahol a nagymamánál telepednek le. Édesanyja egy csomagológyárnál dolgozik. Megszakad a kapcsolat a többi rokonnal. 1961-ben középiskolai tanulmányait befejezve katonának szerződik a tengerészethez. Ott híradástechnikusként tanul. 1963-ban megszerzi az állampolgárságot. Egyetemi tanulmányokat is folytat a katonaidő alatt. 1965 júliusában leszerel. Leszerelés után Amerikába vándorol az édesapja is. Munkát talál, de nem tudja megtartani. Esténként főiskolai tanulmányokat folytat. Apja elhelyezkedik. Több helyen dolgozik röntgentechnikusként. 1969-ben röntgentechnikai tanári állást kap a Wayne Community College-nál. 1972-ben elbocsátják. Munkanélküli lesz. 1973-ban tanári állást kap az Middlesex County College-nál. 1977-ben elbocsátják. 1976-ban Magyarországra látogat. Az elbocsátás után munkanélküli lesz. 1978—79-ben a New York-i Veterán Kórházban dolgozik. Munkanélküli lesz. 1982-ben képviselői segítséggel állást kap egy másik veteránkórházban. 1983-ban megbetegszik. 1984-ben idegösszeomlást kap. Munkaképtelenné minősítik. Azóta depressziós. 1988-ban meghal az édesapja. 1992. november 21-én meghal az édesanyja. Hívó református lesz.

13. vándorlástörténet

És az 1956-os forradalom után kijöttünk édesanyámmal az Egyesült Államokba, vagyis elhagytuk az országot, és menekült-, menedékjogot kértünk Bécsben azokkal akik, tehát, akik menedékjogot kértek, és ott éltünk lágerben másfél évig édesanyámmal. A magyarázat, hogy édesapám miért nem jött el, az az, hogy ő nem akarta elhagyni az országot. Ő nem akart Amerikába jönni, mert ő nem szeretette Amerikát, mert ő tudta, hogy az emberek itten gengszterek, hamisak. És sok minden nem tetszett neki, ami Amerikában van. Az a helyzet, hogy az én édesanyámnak sok rokonsága itt élt az Egyesült Államokban, akik a harmincas években, a húszas években és a negyvenes években jöttek ki. A testvérei, édesanyja és más rokonság. Édesapám árva volt, és őt Svájcban nevelték föl. És szeretett volna Svájcba menni és ott letelepedni. De a svájciak ezt nem engedték meg, nekem nem tiszta, hogy miért nem. De hát nekik megvan az exkluzivitásuk, csak esetleg pénzes embereket engednek be, és nem akarnak keverődni a külföldiekkel. Tehát elhagytuk az országot, ha jól emlékszem, március vagy május 1957-ben egy vonatjeggyel, amit az édesapámnak egy jóakarója küldött nekünk, hogy Zürichbe utazzunk. Utána leléptünk Bécsben, és ott találkoztunk egy környékbeli ismerőssel, mármint környékbeli Pestről, aki bevezetett minket egy lágerba, ahol menedékjogot

kértünk, politikai menedékjogot, és megkaptuk, és aztán az egyik lágerből a másikba másfél évet töltöttünk Bécsben és más helyeken Ausztriában. A kijövetel az amerikai elnökválasztáshoz volt kötve. Abban az időben — úgy emlékszem, hogy — Eisenhowert választották meg elnöknek, és attól függött, hogy jóvá hagyja, nem hagyja jóvá, és erre vártunk. Ugyanebben az időben összeköttetésben voltunk a szüleimnek a családjával, akik itt laktak New Yorkban, és küldtek nekünk ...-ot, ami szükséges volt ahhoz, hogy idejövünk. Ugyanebben az időben édesapám Pesten élt tovább, és a lakásban volt, ahol éltünk. Egy kiemelkedő része volt a lágeri életnek, hogy 1958-ban az akkori alelnök, Richard Nixon meglátogatta a lágert. És akkor nagy hercehurca volt, ott voltak az újságírók, filmfelvevők, akkor még nem volt videófelvétel, és emlékszem, hogy édesanyámtól kérdezte, hogy hogy 'tetszik neki az itteni élet a lágerban, és ő sírva fakadt, és azt mondta, hogy így kell élni, mint a kutya, mert kis helyre voltunk bezsúfolva, nem volt privát élet stb. És így találkoztunk személyesen Nixonnal. És mikor közben, mivelhogy nagy része volt az életnek az a lágeri élet, és kizökkentett a mindennapi helyzetemből, ugye mindenre reagáltam, minden nekem új volt, a nyelv, a szokások, hogy hova megyünk, miért megyünk oda. A végső dolog az volt, hogy nekem nem volt semmi beleszólásom abba, hogy mi ide kijövünk. Vagyis azt terveztük, és közben voltak iskolák, amik a rendelkezésünkre álltak, mint menekültek. Minket elfogadtak mint teljes jogú menekültek a nemzetközi törvények szerint úgy gondolom, és akkor voltam tizenhárom, tizennégy éves, és voltak ilyen középiskolák Innsbruck mellett, ahova mentem, hogy ne legyünk a lágerban, ahol nem volt teljesen, normálisnak nem lehet mondani azt az életet, de teljesen összevisszaság volt ottan, az emberek ilyenek voltak, olyanok. Szóval nem a gyerekeknek megfelelő volt az élet. És oda elvittek, és a norvégok egy alkalommal 1958 nyarán meghívtak minket Oslo mellé, ami egy kitűnő kirándulás volt, egy kis szigetre, ahol nyaraltunk többen, nemcsak magyar, hanem más emigránsok is, ott voltak kelet-németek, lengyelek, gondolom ukránok, és eltöltöttünk egynéhány hónapot. Az nagyon kellemes volt és jó élmény, a norvégok nagyon jó benyomást tettek rám.

A jó hírt valamikor decemberben kaptuk, december 1958-ban, hogy készüljünk kijönni ide Amerikába, megkaptuk az engedélyt, és a gyűjtőhely, a gyülekezeti hely a salzburgi tábor volt. Decemberben valamikor néhány héttel karácsony előtt ott voltunk Salzburgban, és én tele voltam félelemmel, várakozással, a papa hiányzott. És átvittek utána busszal Münchenbe, ahol betettek egy repülőgépbe, amivel egyenesen iderepültünk. Négymotoros gép volt, ez volt az első alkalom, hogy repülőgépen voltam, és nagy volt a, nagy légi zavarok voltak főleg a kanadai részen, New York felé, mindenki rosszul volt. Kivéve egy ember, akit én kicsit butának tartottam, mert kihánytuk a belünket többször, ha, a repülőgépen, és akkor adtak egy pohár narancslét, amit még sose ittam, és ettől még egy nagyobbát hánytunk, ha, és utána, amikor itt leszálltunk New Yorkban, akkor még-nak hívták a repülőteret, ami a mai JFK International Airport. És kérdeztem édesanyámtól, hogy meg-e ismeri a rokonokat. Én csak egy valakit ismertem — a keresztanyámat — Magyarországról, aki néhány évvel ezelőtt jött ki, vagy egy évvel. És akkor leszállt a gép, akkor mondja, hogy nézd, ott van a Mariska, ott van az Elemér stb. Szóval ő megismerte őket, én nem ismertem őket, mert ők akkor jöttek ki, amikor én még nem születtem meg. És akkor leszálltunk a gépről, akkor én emlékszem, hogy a vámőr kérdezte tőlem angolul, hogy ez az első alkalom, hogy Amerikába érkeztünk. És akkor valahogy én erre értettem meg, angolul mondta, én mégis megértettem, mondtam neki, hogy igen. És akkor átmertünk a vámon, találkoztunk a családdal, akkor beszálltunk az ő kocsijukba, és nekem nagyon tetszett, hogy nagy tágas kocsijuk van, és nagy benyomást tett rám, hogy ilyen nagy széles autópályák vannak, és repültünk haza Bronxba, ahol a nagymamámnak volt a lakása. És erről írtam egy kis másik benyomást egy másik alkalommal nem olyan régen. És arra emlékszem, hogy mindent piszkosnak találtam, az utcák piszkosak voltak, szemét volt az utcákon, és egész újságok repültek a levegőben, mivelhogy nagy volt a szél. Szóval ez volt az első benyomásom. Mikor felmentünk a nagymamához, akkor én egy fiatalabbnak gondoltam, mint ami volt. Ő már elég rokkant volt, idős volt.